

בית דין ירושלים

לדיני ממונות ולבירור יוחסין

התחייב בתקיעת כף לתת כסף לבניית ביהכנ"ס

תיק ממונות מס' 1747-א

(מהד' כו סיון)

נושא הדיון

הרב א' תובע את ב' שבעת שהסכים למכור לו בית שירש מאבותיו שב' עתיד להרוויח בקנייתו זו, התחייב לו ב' - בתקיעת כף - לעזור לו בכסף לבניית ביהכנ"ס לתורה ולתפילה ע"ש אביו, ולדבריו אמר לו במפורש שאם לא כן אינו יכול להרשות את מכירת הבית, משום שאביו ציוה שהבית לא ימכר ולא יגאל, וכל הרשות היא בתנאי שיהיה בית אחר במקומו לכולל, וכעת שמבקש ממנו הוא מתכחש להתחייבותו. עוד טוען א' שב' חייב לתת לו דמי תיווך כשהציע לו את הבית למכירה.

ב' מכחיש שהרשות לקנות את הבית היתה תלויה בבניית ביהכנ"ס לתורה ולתפילה על שם אביו של א', ולדבריו ההוראה של פוסק הדור היתה להתיר את מכירת הבית אם יכניס הקונה ס"ת על שמו של אביו של א', והוא אכן הכניס ס"ת ע"ש בביכנ"ס של אחד מבניו תמורת חצי מהסכום. ב' מכחיש שהתחייב בתקיעת כף לתת כסף לבניית ביהכנ"ס, אם כי הוא אומר "כמו שעזרתי לך בעבר, כך אעזור לך גם בעתיד" (אלא שהצדדים חלוקים ביניהם כמה עזר לו בעבר, ב' טוען שתרם לו אלפי דולרים, וא' טוען שהיו אלה רק כמה מאות). על תביעת התיווך משיב ב' שא' היה המוכר, ולמוכר אין שכר תיווך.

פסק דין של פשרה

אין כאן חיוב על תביעת ממון, אך הנתבע חייב לקיים נדרו בהקדם.

(-) מרדכי אהרן הייזלר

(-) מרדכי אייכלר

(-) אברהם דוב לוין, אביד

השאלות לדיון

- א. נתבע שכופר שנתן תקיעת כף להתחייב ממון להקדש.
ב. מוכר שהוא גם מתווך.

תשובה

א. כתב צ"ע ס"י רז סע"י יט: נדר ושבועה ותקיעת כף מהני אפילו באסמכתא. וצרמ"א: ואם נדר איזה דבר באסמכתא לזדקה או להקדש קונה כמו שנתבאר ביו"ד ס"י רנח סע"י י'.

והריב"ש בס"י שלה וס"י שמא הביא בשם הרא"ש שמי שנשבע לתת לחבירו מחלית מה שירויה, אע"פ שהוא פטור מן הדין מפני שאין אדם מקנה לחבירו דשלב"ל, מ"מ חייב מכת השבועה, וה"ה באסמכתא, והוצא בסמ"ע שם ס"ק נג, וכתב הריב"ש שצ"ד משמתין אותו אם הוא מתרשל מלקיים שבועתו, ואע"פ שאין זמן בקיום שבועתו וכו' וכל שיקיים בחייו הוא נפטר בכך משבועתו, מ"מ מיד חל עליו חיוב שבועתו ומיד הוא חייב לקיימה שמא ימות וכו'.

ובנידון דידן שא"י, שהוא הגזבר של הכולל, תוצע את צ' לקיים שבועתו לעזור בצניית ציהכ"ים בכסף, אם האמת כדברי א"י שכך היה, כי אז קנה ההקדש את הכסף באותה שבועה אפילו באסמכתא, וכמו שכתב הרמ"א הני"ל, ואין צ' יכול להתחמק ולומר שלא קבע זמן מתי יתן, וכמו שכתב הריב"ש הני"ל שצ"ד משמתין אותו אם הוא מתרשל מלקיים שבועתו.

אך כיון שצ' מכחיש וטוען שלא התחייב בשבועה, הרי פסק הרמ"א בשו"ע ס"י פא סע"י כח ותקיעת כף הוי כשבועה, ודוקא כשמודה בדבר או איכא עדים, אבל אם כופר או אמר על תנאי כך וכך, גאמן, וצ"י פז סע"י לד כתב הרמ"א דאם אמר שנתן לו כפו ליתן לו מתנה והוא כופר פטור מן השבועה אלא יחירו אותו צ"ד על שבועתו. ולכאורה ה"ה בנידון זה.

אך ע"י ש"ך ס"י פז ס"ק פא בשם הסמ"ע דמייירי בשבועת היסת, אבל הש"ך חולק וסובר דה"ה בשבועה דאורייתא, כיון דאין לחייב שבועה דאורייתא אם לא במקום שהיה חייב ממון, משא"כ הכא שתוצעו שנתן לו תקיעת כף ליתן ממון, וצ"ל שבועתו אינו חייב לו, והשבועה אינה כמו שבדע או קנין להתחייב רק שיתחייב מלד שבועה, ואין שייך להשביעו על זה מה לי שבועת היסת או שבועה דאורייתא. וכתב בקצו"ה ס"י פא ס"ק כה דאם טען התוצע שהנתבע נתן תקיעת כף לשלם חוב שהיה מכבד והנתבע כופר בתקיעת כף, חייב שבועה על כפירתו, עיי"ש ומה שכתב בקצו"ה ס"י רז ס"ק י' דחייב השבועה אינו אלא בינו לשמים, זה משום שהשבועה אינה עושה קנין (שעבוד).

וא"כ בנידון זה שמדובר בתביעת גזבר על התחייבות הנתבע להקדש בתקיעת כף, הרי בהקדש השבועה

עושה קנין (ועיי' להלן מהגרמ"א אייכלר שליט"א שהקדש לציכני"ס דינו כקדקה ולא כהקדש לגבוה ואין אומרים בו אמירתו לגבוה), והיא תציעת ממון שיש עליה שבועה. ואע"פ שלא נתן קיצנה להתחייבותו, הרי כתב בשו"ת הרמ"א סי' לא לענין נדרי נדקה לעניי אומה העיר אגבאי הנדקה הם יד עניים אף אם המעות אינן קלוזין, כמו דטובי העיר במקום כולם הם עומדים ה"ה בגבאים לענין עניים, ולא כתב רש"י שבמעות שאינן קלוזין חשיב ממון שאין לו תוצעים דוקא צעניי עולם אבל צעניי אומה העיר חשיב ממון שיש לו תוצעין. עיי"ש.

ומלבד כל זאת, כיון שהקונה אמר צבית הדין "כמו שעזרתי לך בעבר, כך אעזור לך גם צעמיד", והוא אמר בעלמא שבעבר תרם לו אלפי דולרים, יש בדבריו צבית הדין משום נדרי מלוא לתת אלפי דולרים צעמיד, וכתב הרבינו יונה בשערי תשובה שער ג סי' עד שהטור לנדקה חייב לשלם מיד ואם איחר ושלם לאחר שעבר זמן נעשה. עיי"ש.

ב. בגמ' ב"מ סג ב: רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו מ"ט אמרו רבנן פוסקין על שער שבשוק (והוא שער היוצא ע"י חמרין המציאין תבואה לשוק בכרכים. רש"י), ואע"פ שאין לו, דא"ל שקילא טיבותך ושדייא אחרי, מאי אהניתי לי, אי הוה לי זוזי בידי הוה מוצגינא צהיני ובשילי בזולא וכו'. א"ל אדא בר אבא לרבא והא צעי למיתב זוזי לספסירא [הכי אמרינן מאי אהני לפסוק על שער שבשוק, והא אהני דצעי למיתב זוזי לספסירא, סרסור שמצבש למוכרי חיטין, נמלא משתכר זוזי בהקדמת המעות. רש"י]. א"ל דקא יהיב ליה נמי [לריך הלוקח ליתן למוכר דמי הסרסור]. רב אשי אמר זוזי דאינסי אינהו עבדי ליה ספסירותיה [החמרין הולכין אלל צעלי המעות להוליך לו תבואה]. וביאר אאמו"ר ז"ל בפס"ד ירושלים כרך ח עמ' קלח שמחלוקת רבא ורב אשי היא האם יכול המוכר לדרוש מהקונה עבור הרווחת דמי הספסר, שהם דמי תיווך, לדעת רבא לריך הלוקח ליתן למוכר דמי הסרסור שהרוויח לו, ואע"פ שאינו חייב ליתן לו דמי תיווך כיון שהוא המוכר, מ"מ חייב ליתן לו מה שהרוויח על ידו את דמי התיווך, ולדעת רב אשי אינו לריך ליתן לו משום שלא היה נזק לספסר, שהחמרין היו הולכין אלל צעלי המעות להוליך לו תבואה, ונמלא שהמוכר לא עשה לקונה שום פעולה שצדדה יטערך לשלם לו דמי תיווך. ולהלכה הביא הרא"ש גם את דברי רבא, והר"י השמיטו, והטור ושו"ע יו"ד סי' קעה סעי' ה הביאו רק את דברי רבא, והקשה הפרישה דהא ידוע דהלכה כרב אשי ואיך פסקו הטור כרבא, ותירך דלא כתב הטור שריך ליתנו עכ"פ, אלל במקום שיש מנהג שהלוקח נותן שכר ספסירות, והיינו במקום שאין החמרין מוליכין לצבית הלוקח צלי סרסור, ורב אשי דבר לפי מקומו וזמנו עיי"ש.

לפ"ו צנידון ידן שא' וצ' הכירו זל"ו, וידע א' שב' עוסק בנדלין, וידע ב' שיש לא' בית למכור, ולא היו זקוקים לספסר, נמלא שא' לא הרוויח לצ' כלום ממה שהלעי לו, וכדברי רב אשי.

אברהם דוב לוין.

ב

יעויין בפתי"ש ח"מ"מ סי' ריב ס"ק ט דיון ארוך אם לגבי עניים יש דין אמירה לגבוה שזה עושה חיוב שהיורשים חייבים או זה רק נדר ועיי' חי' הגרש"ש ז"ק סי' סי' ה אות ו ביאור המחלוקת, ובפתי"ש סי' פז ס"ק ט הביא דברי התומים שאפילו אלו שסוצרים שיש קנין לאמירה בעני הוא רק לגבי קניית חפץ מסויים אבל לגבי להתחייב כולם מודים שזה לא מחייב. ועיי' א"ת מ"ס חיים סי' מה עפ"י ז"י סי' קכה דדין אמירתו לגבוה כמסירתו להדיט לא נאמר אלא בעניי הקדש לגבוה אבל בהקדש לביהכ"מ וכליו דומה לנדקה שלא נאמר בו אמירתו לגבוה כמסירתו להדיט לא נאמר אלא נעשה נדר בלבד, עיי"ש וכו"כ בפד"ר כרך ח עמ' 242 לענין מי שהצטיח לשלם עבור הולאות הבנין של ישיבה דיש כאן נדר לדבר מזה אבל אין לחייב בזה את נכסיו היות וספיקא דדינא הוא אם אמרינן אמירתו לגבוה כמסירתו להדיט גבי ממון עניים, וכן בקובץ תשובות למרן הגריש"א ח"א סי' כט. ועיי' קלוה"ח סי' ר ס"ק א דביהכ"מ אין לו דין הקדש אלא הרי הוא כמו חצר השותפין להדיט, ועיי' נתיב"מ בפתיחה לסי' ר, אך עיי' מהרי"ק סי' קסא אות ז עפ"י מגילה כו א ועפ"י מרדכי שבת סי' רכה בשם מהר"ם שקדושת ביהכ"מ מעין קדושת ביהמ"ק היא, ועיי' יראים השלם סי' קד וסי' תמ שהיא מן התורה, ועיי' ש"ח כללים מערכת ב אות מג. ולענין נדר לת"ח, עיי' פתי"ש יו"ד סי' רנח ס"ק יג שיש דעות לגבי ת"ח ולא עני אם יש גם דין אמירה לגבוה אפילו לאלו שסוצרים אלא עני יש.

ולכן צניד"ד של תקיעת כף לעזור צבניית ביהכ"מ הרי להני"ל לא נאמר בזה כמסירתו להדיט, רק יש שאלה אם זה היה תקיעת כף של קנין, וכהיום זה לא מנהג הסוחרים לקנות כך, ולכן אי אפשר לחייבו ממון תמורת השבועה, שזה ספק אם חייב יש לו זכות קיס לי.

מרדכי אייכלר.

ג

יש לדון מפני מה מוצע אי' את התרומה לצבניית ביהכ"מ, האם התרומה היא השלמה למחיר הצית שהיה בזול, או עבור התיווך, או סתם תרומה לביהכ"מ. ונפ"מ אם יש כאן שבועה, דאם התציעה היא להשלים את מחיר הדירה או עבור דמי תיווך, כי אז החוב קדש לשבועה וצוה הלכה שאם הנתבע כופר חייב שבועת היסת, שדוקא בשלל קדש חוב לשבועה אין חיוב שבועה בכופר, וכמו שכתב הרמ"א בשו"ע סי' פא עע"י כח ובקלוה"ח שם ס"ק כה, אבל אם התציעה היא עבור תרומה שלא קדש חוב לשבועה אין חיוב שבועה. ועוד נפ"מ למה שכתב בקלוה"ח סי' רסד ס"ק ד דתקיעת כף מסלקת טענת משטה וטענת השבועה.

ועוד יש לדון שהרי זו התחייבות בלא קיצצה. אמנם כבר נתבאר בסי' רז עע"י יט דתקיעת כף מסלקת אסמכתא.

מרדכי אהרן היילר.